AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LVIII, 2012

Viziuni structurale asupra lexicului înainte de teoria cîmpurilor lexicale elaborată de Jost Trier

Dinu MOSCAL

Institutul de Lingvistică şi Filologie „A. Philippide", Iaşi

1. Necesitatea cunoaşterii istoricului conceptului de 'cîmp lexical'

Cercetările lingvistice actuale pe această temă au la bază, cel puţin teoretic, studiile lui Eugenio Coseriu dedicate teoriei cîmpurilor lexicale, însă aplicaţiile practice prezintă adesea trăsături ale teoriilor anterioare, unde perspectiva este una generală, fără specificarea tipurilor de raporturi dintre termenii ce acoperă o arie semantică. O prezentare succintă a primelor viziuni asupra structurării lexicului pînă la prima teorie articulată a cîmpurilor lexicale şi a modului în care s-au profilat ideile variantei tradiţionale a teoriei cîmpurilor lexicale – teoria lui Jost Trier – reprezintă nu numai o istorie a începuturilor cercetării în acest domeniu, ci şi cîteva dintre căile abandonate pentru a se ajunge la o viziune coerentă. O bună înţelegere şi o aplicaţie corectă a teoriei cîmpurilor lexicale ar trebui să urmărească şi evoluţia ulterioară a acestui concept pînă la Coseriu, care oferă varianta cea mai adecvată. Aceasta se caracterizează prin necesitatea relevării raporturilor de la nivel semantic pentru majoritatea tipurilor de cîmpuri, fapt ce limitează acest tip de cercetare numai la anumite zone ale lexicului.

2. Premise de ordin general în favoarea unei organizări în planul paradigmatic al limbii

Primele încercări de teoretizare şi de relevare în mod concret, prin exemple, a existenţei cîmpurilor lexicale în limbă sînt legate direct de începuturile structuralismului european şi îşi afirmă originile în concepţia lui Wilhelm von Humboldt despre limbă, şi anume că aceasta se organizează la toate nivelurile într-un mod specific şi în acord cu întreaga cultură a vorbitorilor acelei limbi. Concepţia humboldtiană despre limbă are la bază premisa universală că omul, prin natura sa, organizează tot ce îi este accesibil – evident, şi conform măsurii în care îi este accesibil – prin diferenţieri şi asemănări: „Er aber [der Mensch] strebt nach Vergleichung, Trennung und Verbindung und in seinen höheren Zwecken nach Bildung immer mehr umschliessender Einheit" (Humbloldt 2003: 321-322), iar concluzia la care ajunge este că „Man kann die Sprache mit einem ungeheuren Gewebe vergleichen, in dem jeder Theil mit dem andren und alle mit dem Ganzen in mehr oder weniger deutlich erkennbaren Zusammenhange stehen" (Humbloldt 2003: 335)[1]. Ideile lui Humboldt despre caracterul sistematic al limbii şi instrumentarul

[1] În toate citatele se păstrează ortografia din textul original. În acest citat apare „man" pentru „mann" şi „Theil" pentru „Teil".

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

lingvistic elaborat de către Saussure reprezintă punctul de plecare pentru primele realizări teoretice sprijinite prin exemple în analiza lexicului ca structură. Încercările de aceeaşi factură, însă aplicate la concepte, ale filozofilor Lullus şi apoi Leibniz – conform concepţiei cărora există o structură combinatorică a conceptelor care ar corespunde unei realităţi structurate combinatoric – sînt mai degrabă lucrări de comparaţie pentru lexicologie, chiar dacă, aşa cum spune şi Humboldt, „die Wörter immer Begriffen gegenüberstehen" (Humbloldt 2003: 337), deoarece nu fiecărui concept îi corespunde un cuvînt, aşa cum afirmă în mod implicit şi Bernard Pottier: „Ce qui est remarquable c'est qu'une langue arrive à dire ce qu'elle désire, quel que soit le coût de l'expression" (Pottier 1992: 203).

3. Teoria lui K. W. L. Heyse

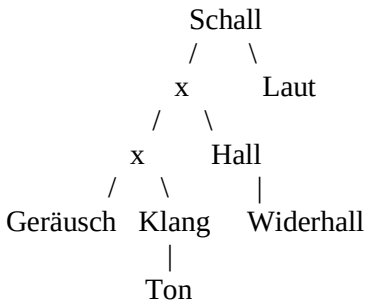
Prima analiză a elementelor lexicale cu precizarea raportului dintre ele pe baza semnificaţiei[2] apare, aşa cum arată Coseriu, la K.W.L. Heyse, în lucrarea *System der Sprachwissenschaft*, editată postum de către H. Steinthal în 1856. Coseriu afirmă că, deşi nu vorbeşte despre o structură internă şi despre cîmp lexical, cel puţin prin prezentarea termenilor care formează cîmpul lexical desemnat prin termenul *Schall* (rom. *sunet*), Heyse a avut intuiţia unui cîmp lexical structurat: „Von inhaltlicher Struktur und von Wortfeld spricht er natürlich nicht. Trotzdem scheint mir klar, dass er zumindest für den von ihm untersuchten Fall die Intuition eines strukturierten Wortfeldes gehabt hat" (Coseriu 1970: 181). Trebuie remarcat însă şi faptul că Heyse a avut la bază unul dintre principiile de primă importanţă ale semanticii structurale, şi anume că un cuvînt reprezintă concepţia omului despre un obiect după diferite trăsături, care diferă de la o limbă la alta. Redăm aici o parte a citatului din manuscrisul lui Heyse apărut în prefaţa lucrării sale apărute postum, cu menţiunea că manuscrisul este anterior apariţiei faimoasei lucrări a lui W. von Humboldt amintite mai sus: „Ein und dieselbe Vorstellung konnte *nach verschiedenen Merkmalen* [s.n.] fixiert und bezeichnet werden: innerliche Verschiedenheit der Wurzeln ihrem Inhalte oder ihrer Bedeutung nach. Denn *der*

[2] André Jolles (Jolles 1973:104-115) consideră că primele observaţii referitoare la existenţa unor structuri la nivelul lexicului bazate pe raporturi semantice se găsesc în prima gramatică din spaţiul occidental, *Τέχνη γραμματική* a lui Dionysios Thrax. Dionysios se limitează însă doar la numirea tipurilor de raporturi şi la cîteva exemple succinte, fără vreo situare clară la nivelul lexicului. Argumentaţia îi aparţine lui Jolles şi este construită pe baza, dar şi împotriva teoriei cîmpului lexical a lui Trier. În plus, deşi este vorba despre o gramatică, distincţiile făcute de autor în cazul prezentat de Jolles au la bază principii extralingvistice, fapt deloc surprinzător pentru anul 118 î.e.n., iar Jolles nu face nici el distincţia între logic şi lingvistic în prezentarea sa, deşi Heymann Steinthal, pe care Jolles îl citează, atrăsese atenţia în privinţa acestei chestiuni cu aproape o sută de ani în urmă: „Dass es der bisherigen Grammatik so ergangen sei, dass sie falschlich der Sprache eine loghische Seele statt der eigentümlich sprachlichen geliehen habe, ist nach unserer voranstehenden Kritik mindestens sehr wahrscheinlich geworden" (Steinthal 1855: 252).

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

Mensch sprach nicht den Gegenstand selbst aus, sondern nur seine Auffassung des Gegenstandes [s. n.] nach einem einzelnem Merkmale" (Heyse 1856: VIII-IX).

Aşadar, Heyse are în vedere conţinutul lingvistic, cel creat prin limbă, conform percepţiei subiective a vorbitorului, fapt care argumentează că prezentarea cîmpului lexical „Schall" pe baza trăsăturilor semantice se încadrează într-o viziune susţinută prin principii conştient asumate şi exprimate ca atare. Observaţia făcută înainte de a relua prezentarea cîmpului lexical „Schall" confirmă acest lucru: „Unsere Sprache ist reich an bestimmt unterschiedenen Ausdrücken für die verschiedenen Arten des Schalls" (Heyse 1856: 32). Conform definirii fiecărui termen, Coseriu reprezintă schematic cîmpul lexical „*Schall*"[3] astfel:

(x = unităţi lexicale care lipsesc în limbă)

Eugenio Coseriu, *Zur Vorgeschichte der strukturellen Semantik*, p. 185.

Schema este făcută după specificările date de Heyse pentru diferitele tipuri de sunet. Aprecierile în privinţa semnificaţiei fiecărui cuvînt sînt într-o oarecare măsură discutabile, consideră Coseriu (*cf*. Coseriu 1970: 183), însă important este modul în care este prezentat acest cîmp, adică prin diferenţieri făcute pe baza trăsăturilor distinctive. Cîmpul se constituie pe dimensiunea a ceea ce este audibil (*Schall*). Diferenţierile se fac apoi între ceea ce este provocat (x) şi ceea ce este neprovocat, automat, germ. „selbstthätig" (*Laut*). Sunetele provocate pot fi sunete care sînt percepute ca sunete care se propagă, germ. „auf den Luftwellen verschwebenden" (*Hall*, adică zgomotul produs de paşi sau de voci, de exemplu), sau care nu se propagă (x). Între sunetele percepute ca sunete care se propagă sînt şi sunetele care revin (*Widerhall*, rom. „ecou"). Sunetele percepute ca sunete care nu se propagă (nereprezentate în lexic ca totalitate) sînt continue, omogene (*Klang*) sau discontinue, neomogene (*Geräusch*). Sunetul omogen poate fi specificat calitativ,

[3] Marcarea grafică pentru cîmp lexical este „*cîmp*".

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

fapt ce aparţine muzicii (*Ton*) (Heyse 1956: 32). Ordonarea specificărilor este făcută de Coseriu, lui Heyse îi aparţin doar definiţiile.

Analiza făcută de Heyse a fost luată în considerare şi de către alte nume reprezentative ale lingvisticii structurale, printre care Pottier Bernard (Pottier 1963: 16; Pottier 1964: 124-125) şi Greimas (Greimas 1966: 33). Este cea dintîi analiză de la nivelul lexicului în care se are în vedere conţinutul subiectiv creat prin limbă. De fapt, această viziune a sa trebuie pusă în relaţie şi cu formaţia filozofică a autorului, acesta avîndu-l ca profesor pe Hegel, şi este foarte probabil ca însuşi titlul operei sale, *System der Sprachwissenschaft*, să nu se asemene întîmplător atît de mult cu titlul operei filozofice a lui Hegel, *System der Wissenschaft*, a cărei primă parte, *Phänomenologie des Geistes*, apare în 1807. Ideile lui Hegel se regăsesc şi la W. von Humboldt. Editorul lucrării lui Heyse, H. Steinthal, este şi autorul unei lucrări referitoare la raportul dintre lingvistica lui Humboldt şi filozofia lui Hegel, *Die Sprachwissenschaft W. von Humboldt's und die Hegel'sche Philosophie* (1848). Studiul de faţă nu are ca scop urmărirea bazelor filozofice la Humboldt, la Heyse sau la alţi lingvişti şi filozofi ai limbajului, însă trebuie remarcat faptul că filozofia lui Hegel – evident, prin cea a lui Kant[4] – are un rol determinant în evoluţia ideilor despre limbă şi limbaj. Referitor la domeniul absolut restrîns şi considerat oarecum vetust în lingvistica actuală, domeniul cîmpului lexical, se poate face afirmaţia că originile acestei teorii nu pot fi căutate înainte de Hegel, deoarece perspectiva asupra limbii era încă sub imperiul logicii clasice. Referinţele la originea teoriei cîmpului lexical înainte de Hegel se dovedesc a fi cel mult nişte analogii. În principiu, poate fi vorba numai despre încercările de structurare a noţiunilor desemnate prin cuvinte, aşa cum sînt cele din lucrările lui Lullus sau Leibniz, sau, aşa cum se va vedea mai jos, în gramatica lui Dionysios. Prima condiţie pentru a vorbi despre cîmp lexical sau despre teorii care să anticipeze ceva în acest sens este perspectiva din care este abordat cuvîntul. Acesta este şi motivul pentru care Coseriu consideră analiza lui Heyse premergătoare semanticii structurale şi teoriei cîmpului lexical, căci Heyse nu vorbeşte despre o structură care să anunţe conceptul de 'cîmp', ci se rezumă numai la o analiză semantică (aşa cum sînt şi unele aplicaţii contemporane în domeniu). Structura cîmpului, aşa cum o ilustrează Coseriu, corespunde deja imaginii mai tîrzii despre cîmpul lexical. Ideea de „spaţii" nelexicalizate era cu totul străină primelor încercări de structurare a lexicului pe baza semanticii.

4. Termenul 'cîmp'

Termenul „cîmp" apare la cîţiva autori ulteriori lui Heyse, dar fără a aduce contribuţii serioase la formarea unei teorii a cîmpului lexical. Suzanne Öhman menţionează folosirea termenului „cîmp" de către E. Tegnér, într-o lucrare din 1874,

[4] Este vorba despre mutaţia în planul cunoaşterii prin trecerea de la concepţia aristotelică, unde gîndirea (deci şi logosul) d e s c o p e r ă (cu sensul gr. ἀνακᾶλύπτω) realitatea în diferitele ei forme (κατηγορίαι), la concepţia gîndirii c r e a t i v e, cea care intervine în cunoaştere.

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

concept prin care acesta încearcă să evidenţieze o organizare a conţinuturilor conştiinţei mentale prin intermediul limbii „die Gliederung der menschlichen Bewusstseininhalte durch die Sprache deutlich zu machen" (Öhman 1951: 73). În scurta prezentare a începuturilor teoriei despre cîmpul lexical, Horst Geckeler (Geckeler 1976: 100 ş. u.) menţionează anticiparea acestui concept într-o lucrare a lui C. Abel din 1885, aşa cum a observat Baldinger, apoi un articol din 1910 al lui R. M. Meyer, despre care Geckeler spune că „ha demonstrado de forma coherente y bastante detallada la idea de campo, si bien todavía no con la terminología posterior" (Geckeler 1976: 100) şi că în el se găsesc formulări care premerg terminologiei fonologilor şcolii pragheze, iar fragmentul citat este un argument limpede în acest sens: *„la semasiología ha de determinar para cada palabra en primer lugar a qué sistema semántico (o sistemas semánticos) pertenece; en secundo lugar, cuál es el factor sistematizante y diferenciador de este sistema*" (sublinierea îi aparţine lui Meyer) (Geckeler 1976: 101). Mai sînt menţionate observaţiile făcute de către Adolf Stöhr (1910) şi H. Werner (1919), care nu se dovedesc însă a aduce ceva relevant în domeniu.

Autorii menţionaţi mai sus au meritul de a construi o viziune structurală asupra lexicului, înainte ca elevii lui Saussure să îi fi publicat cursul de lingvistică generală.

5. Viziunea lui Saussure asupra lexicului

Ca şi în cazul lui Humboldt, importanţa lui Saussure în conturarea teoriei cîmpului lexical provine din viziunea sa generală asupra limbii ca întreg şi din planul metodei, cu deosebirea că la Saussure apare şi o expunere explicită a unor anumite raporturi în cadrul lexicului. Este vorba despre un anumit tip de raporturi dintre cele numite de autor „raporturi asociative", acestea din urmă fiind prezentate astfel: „Elles n'ont pas pour support l'étendue; leur siège est dans le cerveau; elles font partie de ce trésor intérieur qui constitue la langue chez chaque individu. Nous les appellerons *rapports associatifs*" (Saussure 1922: 171). În concepţia lui Saussure, aceste raporturi se bazează fie pe similaritatea imaginii acustice, fie pe existenţa unui radical comun, fie pe analogia semnificaţilor („*enseignement, instruction, apprentissage, éducation,* etc."). Ultimul tip de raporturi asociative este explicat ca fiind o „communauté [...] de sens seulement" (Saussure 1922: 174), principiu ce se aplică şi în cazul cîmpurilor lexicale, însă nu se vorbeşte despre formarea unor grupuri. Pasajele cu adevărat importante în evoluţia concepţiei despre cîmpul lexical, care vor fi reluate de către Trier, apar acolo unde Saussure prezintă limba ca sistem: „la langue est un système dont tous les termes sont solidaires et où la valeur de l'un ne résulte que de la présence simultanée des autres" (Saussure 1922: 159), sau chiar şi mai clar: „Dans l'intérieur d'une même langue, tous les mots qui expriment des idées voisines se limitent réciproquement: des synonymes comme *redouter, craindre, avoir peur* n'ont de valeur propre que par leur opposition; si *redouter* n'existait pas, tout son contenu irait à ses concurrents" (Saussure 1922: 160). Prin observaţia făcută în cazul lui *redouter* se înţelege că Saussure are conceptul unei arii semantice care este reprezentată în lexic prin anumite cuvinte

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

care îşi împart cîte o anumită parte din aceasta, în funcţie de fiecare limbă în parte. De asemenea, trebuie remarcat că seria de sinonime dată ca exemplu conţine şi o locuţiune fixă, *avoir peur*, lucru care rămîne valabil şi în cazul teoriei cîmpurilor lexicale. La Trier, pe lîngă influenţa şi trimiterile directe la Humboldt, se pot observa trimiteri clare la concepţia lui Saussure despre conţinutul nearticulat al gîndirii şi la importanţa limbii în organizarea acestui conţinut, dar şi despre faptul că semnificaţia unui cuvînt rezultă din raportul cu cuvintele cele mai apropiate în plan semantic. Într-o notă explicativă, Trier consideră că teoria sa despre cîmp i se datorează în primul rînd lui Saussure, deoarece, afirmă el, ideile sale despre cîmp erau clare deja din 1923 – aşadar cu un an înainte ca Ipsen să publice articolul în care apare prima expunere bine închegată, chiar dacă numai în cîteva rînduri, despre cîmpul lexical – notă în care Trier afirmă: „Ob ich die Theorie der Feldbetrachtung allein mit Saussures Hilfes entwickelt habe oder ob die kurzen 12 Zeilen bei Ipsen miteingewirkt haben, kann ich nicht mehr sagen [...]. Im ganzen der Auffassung fühle ich mich am stärksten verpflichtet Ferdinand de Saussure" (Trier 1973: 11). Desigur, Trier vorbeşte despre Saussure ca teoretician al limbii, şi nu ca teoretician al cîmpului lexical, însă indicaţiile sale, amintite mai sus, şi exemplul seriei *redouter*, *craindre*, *avoir peur* pot fi considerate şi principii teoretice pentru stabilirea unui cîmp lexical.

Geckeler exagerează atunci cînd încearcă să discrediteze ideile lui Saussure expuse mai sus prin ceea ce afirmă acesta privitor la „familia asociativă", adică: „les termes d'une famille associative ne se présentent ni en nombre défini, ni dans un ordre déterminé [...]. Un terme donné est comme le centre d'une constellation, le point où convergent d'autres termes coordonnés, dont la somme est indéfinie" (Saussure 1922: 174). Are dreptate atunci cînd afirmă că „encontramos aquí una idea que es irreconciliable con la teoría del campo" (Geckeler 1976: 105) prin trimiterea la „familia asociativă" de la Saussure, însă în conceptul desemnat prin această sintagmă sînt cuprinse toate tipurile de asocieri, adică fie bazate pe similaritatea imaginii acustice, fie pe existenţa unui radical comun sau a unei terminaţii comune, fie pe analogia semnificaţilor. Ceea ce nu trebuie ignorat este că trimiterea la Saussure în ceea ce priveşte cîmpul lexical trebuie să aibă în vedere teoria sa despre raporturile asociative bazate pe analogia semnificaţilor. Această imagine corespunde exemplului seriei *redouter*, *craindre, avoir peur* şi explicaţiilor despre limitarea lor reciprocă şi stabilirea conţinutului lor semantic prin raportul între elementele seriei. Trimiterea nu poate fi făcută la celelalte tipuri de raporturi care sînt cuprinse în sintagma „familie asociativă". Afirmaţia lui Saussure despre „familia asociativă" nu continuă nici ideea despre grupele sinonimice, nici pe aceea despre raporturile asociative bazate pe analogia semnificaţilor. Dacă ar fi fost aşa, atunci s-ar fi putut lua în discuţie existenţa unei inconsecvenţe. Notele lui R. Godel după cursul din 1907 arată că această sintagmă terminologică reprezintă pentru Saussure un concept mult mai larg, care face parte din concepţia sa generală despre limbă ca sistem, iar cele patru tipuri de asociere constituie o premisă prin care să se ajungă la o

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

reprezentare paradigmatică completă a elementelor unei limbi, chestiune pe care Saussure o consideră „o necesitate *a priori*". De fapt, aici apare propunerea unei rezolvări teoretice a ceea ce a afirmat şi Humboldt despre limbă. Saussure pune aceste raporturi asociative în strînsă legătură – chiar într-un raport de interdependenţă – cu *„asocierea* primordială *dintre formă şi idee*", adică, în termenii consacraţi, asocierea dintre semnificat şi semnificant, lucru care s-a bucurat de atenţia cuvenită abia prin studiile lui Coseriu dedicate cîmpului lexical şi structurilor lexematice în general. Fragmentul din notele de curs amintite probează această viziune a lui Saussure, în care raporturile asociative pe baza analogiei dintre semnificaţi nu reprezintă decît o secţiune a ansamblului teoretic gîndit de Saussure:

> <Si> la masse de formes qui composent la langue pour chaque individu ne <restait qu'> un chaos dans la tête <la parole et le langage seraient inconcevables>. La nécessité d'un classement, d'un ordre quelconque est une nécessité *a priori*, même sans mettre en avant la psychologie. Comme premier élément de cet ordre nous devons poser: *l'association* primordiale *entre forme et idée* et groupe des idées; puis une autre association sans laquelle la première ne pourrait <pas> exister: *l'association de forme à forme*, des formes entre elles. [...] Il pourra y avoir **association** simplement au nom du **signifié**: *enseignement, instruction, apprentissage, éducation*, etc. (Saussure 1989: 285-286).

Este un lucru cert că originile teoretice ale cîmpului lexical se regăsesc la Saussure, iar primul teoretician al cîmpului lexical afirmă explicit acest lucru. Evoluţia ulterioară etapei reprezentate prin direcţia Trier-Weisgerber reprezintă o continuare în linia structuralismului european.

6. Gunter Ipsen: planul conţinutului şi concordanţa sa cu planul formal

Deşi au fost deja amintiţi cîţiva precursori ai ideii de cîmp lexical, primul care a vorbit despre cîmp, aşa cum afirmă şi Trier, a fost Gunther Ipsen: „Gunther Ipsen hat als erster vom Feld gesprochen, 1924" (Trier 1932: 418) şi continuă prin redarea fragmentului complet în care, pentru prima dată, este prezentată explicit ideea de cîmp lexical:

> Ferner, die Eigenwörter stehn in einer Sprache nie allein, sondern sind eingeordnet in Bedeutungsgruppen; damit ist nicht eine etymologische Gruppe gemeint, am wenigsten um chimärische «Wurzeln» aufgereihte Wörter, sondern solche, deren gegenständlicher Sinngehalt mit anderen Sinngehaltenverknüpft ist. Diese Verknüpfung aber ist nicht als ein Aneineinderreihung an einem Assoziationsfaden gemeint, sondern so, dass die ganze Gruppe ein «B e d e u t u n g s f e l d » absteckt, das in sich gegliedert ist; wie in einem Mosaik fügt sich hier Wort an Wort, jedes anderes umrissen, doch so, dass die Konturen aneinanderpassen und alle zusammen in einer Sinneinheit höherer Ordnung auf-, nicht in einer faulen Abstraktion untergehen (Ipsen 1924: 225).

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

Acest scurt pasaj indică chestiunile de bază referitoare la cîmpul lexical, dintre care trebuie remarcată ideea unei structuri concrete care să fie perfect analizabilă, ceea ce va rămîne mereu o preocupare importantă pentru toţi teoreticienii cîmpului lexical. Ipsen a revenit la teoria cîmpului lexical într-un articol mai detaliat, *Der neue Sprachbegriff* (1932), însă în loc ca această revenire să-l poziţioneze în fruntea listei teoreticienilor cîmpului lexical, dimpotrivă, îl îndepărtează de această poziţie. Ideile despre cîmpul lexical din acest articol au la bază ideologia lui Husserl, iar Ipsen interpretează ideile lui Saussure despre limbă prin acest filtru. Ipsen consideră că semnificaţia cuvîntului este insuficientă pentru a reda structura unei limbi şi că, din perspectiva psihologică asupra limbii a lui Husserl – perspectivă pe care şi-o asumă apoi („Husserls Strukturanalysen sind das logische Fundament der neuen Sprachphilosophie", Ipsen 1973: 62) – e nevoie de o dublă analiză a limbii: „die äussere Form der Sprache, gleichsam das physiologische Produkt des Sprechens, und die Vorstellungen, die der Sprecher damit verbindet und im Andern hervorzurufen wünscht" (Ipsen 1973: 61). Prin acest mod de a percepe limba, Ipsen încearcă să discrediteze cîteva puncte de bază ale lui Saussure, printre care caracterul formal al limbii (în sensul că limba este formă, şi nu substanţă) şi teoria despre „valoare", şi consideră că principiile saussuriene conduc la o teorie a limbii insuficientă, fapt ce s-ar dovedi printr-o perspectivă unidimensională şi lipsită de ordine (Ipsen 1973: 70). Soluţia propusă este o reconsiderare a structurii dintr-o perspectivă multidimensională („ein mehrdimensionales Gefüge"). Astfel, analiza sa pentru cîmpul *„metale*" combină criteriul semantic cu cel formal (în principiu, este vorba despre identitatea radicalilor[5]). Această combinaţie de la nivelul metodei face ca ceea ce el numeşte „cîmp semantic" (germ. „Bedeutungsfeld") să fie unitate reflectată în ambele planuri: semantic şi formal (adică să aibă acelaşi radical). Direcţia expusă aici nu face decît să indice prezenţa cu totul excepţională în limbă a unor asemenea structuri, însă nu a avut nici o continuare şi este una dintre încercările de teoretizare a cîmpului lexical de care Trier se delimitează printr-un comentariu foarte exact, arătînd că aceste structuri sînt mai mult decît cîmp lexical şi că îl includ ca prim factor: *„Anpassung in Form und Bildung, Einpassung in formale Systeme* ist ihm [Ipsen] nicht ein Ereignis innerhalb des Feldes, sondern ein *Ereignis, in welchem Feld erst wird*" (Trier 1932: 439). Aşa cum arată şi Suzane Öhman, faptul că este vorba despre nişte structuri lexicale cu totul excepţionale într-o limbă a făcut ca această teorie să nu se afirme în lingvistică, lucru absolut normal, deoarece o teorie este a generalului, şi nu a particularului: „So far, the new Ipsen field has acquired little signifiance in linguistics, undoubtedly because it is not easy to find word groups manifesting both formal and semantic affinity" (Öhman 1953: 126).

[5] O cercetare a limbii pe baza radicalilor şi care s-a dovedit deosebit de fructuoasă a realizat-o Pierre Guiraud în *Structures étymologiques du lexique français.*

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

7. Concluzii

Ideile despre o organizare a lexicului pe principii lingvistice apar ca urmare a distincţiilor făcute în filozofie, culminînd cu Hegel, care au permis afirmarea unei realităţi lingvistice specifice, moment marcat prin apariţia în 1836 a cunoscutei lucrări a lui W. von Humboldt. Aici apare viziunea limbii ca realitate structurată după principii proprii la toate nivelurile sale, iar primele încercări de teoretizare a existenţei unor structuri la nivelul lexicului unei limbi se leagă în mod direct de opera lui Humboldt.

Înainte de Trier apar analize ale lexicului perceput ca structurabil, dar teoriile mai bine organizate se bazează nu doar pe conţinutul semantic. Doar percepţia lui Heyse, precum şi observaţiile lui R. M. Meyer legate modul în care acesta înţelege semasiologia, arată o perspectivă strict lingvistică, însă fără a emite o teorie articulată. Pînă la Trier s-au făcut numai observaţii cu caracter general, ivite în cadrul unor preocupări cu caracter mai larg asupra limbii. La fel este şi în cazul lui Saussure. Însă, ca şi în alte domenii ale lingvisticii, principiile de bază şi instrumentarul teoretic al teoriei cîmpului lexical se găsesc în opera lingvistului genevez.

Bibliografie

Coseriu1970: Eugenio Coseriu, *Zur Vorgeschichte der strukturellen Semantik: Heyses Analyse 'Schall'*, în *Sprache. Strukturen und Funktionen. XII Aufsätze zur Allgemeinen und Romanischen Sprachwissenschaft*, in Zusammenarbeit mit Hansbert Bertsch und Gisela Köhler, Hrsg. von Uwe Petersen, Gunter Narr, Tübingen, 1970, p. 181-192.

Geckeler 1976: Horst Geckeler, *Semanticá estructural y teoría del campo léxico*, Versión española de Marcos Martínez Hernández, Gredos, Madrid, 1976 (ed. I, 1971).

Greimas 1966: A.-J. Greimas, *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, Moreau et Cie, Paris, 1966.

Humbloldt 2003: Wilhelm von Humbloldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwiklung des Menschengeschlechts*, în vol. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwiklung des Menschengeschlechts. Über die Sprache*, Fourier Verlag, Wiesbaden, 2003 (ed. I, 1836).

Ipsen 1924: Gunther Ipsen, *Der Alte Orient und die Indogermanen*, în „Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festschrift für Wilhelm Streitberg", Carl Winter Verlag, Heidelberg, 1924, p. 200-237.

Ipsen 1973: Gunther Ipsen, *Der neue Sprachbegriff*, în „Wortfeldforschung. Zur Geschichte und Theorie des sprachlichen Feldes", Hrsg. von Lothar Schmidt, Wissenschaftiche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1973, p. 55-77 (ed. I, 1932).

Jolles 1973: André Jolles, *Antike Bedeutungsfelder*, în „Wortfeldforschung. Zur Geschichte und Theorie des sprachlichen Feldes", Hrsg. von Lothar Schmidt, Wissenschaftiche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1973, p. 104-115 (ed. I, 1934).

Öhman 1951: Suzanne Öhman, *Wortinhalt und Weltbild. Vergleichende und methodologische Studien zu Bedeutungslehre und Wortfeldtheorie*, Stockholm, 1951.

Öhman 1953: Suzanne Öhman, *Theories of the 'Linguistic Field'*, în „Word", 9,1953, p. 123-134.

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)

Pottier 1963: Bernard Pottier, *Recherches sur l'analyse sémantique en linguistique et en traduction mécanique. Série A. Linguistique appliquée et Traduction Automatique II*, Publications Linguistique de la Faculté de Lettre et Sciences de l'Univérsité de Nancy, Nancy, 1963.

Pottier 1964: Bernard Pottier, *Vers une sémantique moderne*, în „Travaux de linguistique et de littérature", tome II, nr.1, 1964, p. 107-137.

Pottier 1992 : Bernard Pottier, *Sémantique générale*, PUF, Paris, 1992.

Saussure 1922: Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger, Payot & Cie, Paris, 1922.

Saussure 1989: Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Édition critique par Rudolf Engler, Tome 1, Reproduction de l'édition originale, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1989

Trier 1932: Jost Trier, *Sprachliche Felder*, în „Zeitschrift für deutsche Bildung", 8, 1932, p. 417-427.

Trier 1973: Jost Trier, *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Von den Anfängen bis zum Beginn des 13. Jahrhunderts*, Zweite Auflage, Carl Winter Universitätsverlag, Hidelberg, 1973 (ed. I, 1931).

BDD-A1656 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 03:58:22 UTC)